

Fetih ve Kıyamet 1453

Feridun M. Emecen

İstanbul, Timaş Yayınları, 2018, 377 sayfa, ISBN: 978-605-114-931-8.

Fatma ÖZGÜN*

Feridun M. Emecen, doktora derecesini Osmanlı tarihi alanında İstanbul Üniversitesi'nde (1985) tamamlamıştır. 1989 yılında doçent, 1995 yılında profesör olmuştur. İstanbul Üniversitesi'nde çok çeşitli idari görevler yürüten Prof. Emecen halen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi Dekanıdır. Osmanlı Tarihi'nin çok çeşitli alanlarında birçok eser ve araştırmaları bulunan Prof. Emecen özellikle Osmanlı klasik dönemi ve öncesinde sayılı uzmanlarından biridir. Prof. Emecen'in Türk Tarih Kurumu şeref üyeliği ve Türkiye Bilimler Akademisi üyeliği de tarih çalışmalarındaki seçkin konumuna işaret ederler. Prof. Emecen, 2014 yılında Elginkan Vakfı tarafından Türk Kültürü Araştırma Ödülü'ne layık görülmüştür. Fetih ve Kıyamet 1453, Yavuz Sultan Selim, Osmanlı'nın İzinde, İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası, Osmanlı Klasik Çağında Hanedan, Devlet ve Toplum, Osmanlı Klasik Çağında Savaş, Osmanlı Klasik Çağında Siyaset yayımlanmış kitaplarından bazılarıdır.¹

Ele alacağımız eser, Türk tarihçisi ve araştırmacısı Feridun Mustafa Emecen'e aittir. Fetih ve Kıyamet 1453 adlı eser 2012 yılında İstanbul'da ilk kez basılmıştır. Eser; önsöz, giriş, üç ana bölümden ve sonuç yerine: *Dünya'da fethin yankıları* kısmından oluşmaktadır. Eser 377 sayfadır. Yazar, eserinde Osmanlı devletinde XV.yüzyılda yaşanan İstanbul fethinin, kıyametle ilişkilendirilen apokaliptik (anlaşılmaz,

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, yüksek lisans öğrencisi, e-mail: fatmaozgun1@gmail.com

¹ İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, "Prof. Dr. Feridun Mustafa Emecen" (Erişim 4 Mart 2021).

kapalı, karanlık)² unsurların nedenlerinden bahsetmek amacıyla kaleme almıştır ve bunun üzerine de İstanbul'un fethinden daha çok kıyamet vurgusunun yapılması ve II. Mehmed'in İstanbul şehrinin İslam dünyası tarafından fethedilmesi sonucunda lanetin kalkacağını bildirmesiyle eserin Fetih ve Kıyamet 1453 başlığı ile içeriği uygunluk göstermektedir. Eser, İstanbul şehrinin daha ilk kuruluşundan itibaren lanetli bir şehir olduğunun ileri sürülmesi ve bu şehrin felaketlere uğrayarak yıkılacağı gibi rivayetlerin bulunmasından dolayı İstanbul fethinin, şehrin kıyameti olacağı iddiasındadır. Yazar, eserinin iddiasını ortaya koymak için dönemin birinci el kaynaklarından ve fetih üzerine yazılmış yerli/yabancı eserlerden faydalanmıştır. Yazar, ekler bölümünde ise İstanbul fethini, çağdaşı olan Türk kroniklerinde nasıl anlatıldığına dair on bir belge eklemiştir. Nitekim son sayfalarında ise olayın içerisinde geçen şahsiyetlerin portelerine, fetih için hazırlanan malzemelerin (inşa edilen kuleler, mancınık, sur yıkmada kullanılan aletler vb.) çizimlere yer vermiştir.

Şehir adlı birinci bölüm, fethin hedefi olan İstanbul şehrini ele almaktadır. İstanbul'un tarih boyunca çok önemli bir yer teşkil etmesinin nedenini Doğu ve Batı dünyasında gerek siyasi gerek dini açıdan, Avrupa ve Asya kıtalarının arasındaki konumundan ve İstanbul'un tarih boyunca aldığı isimlerden bahsetmektedir. Yazar, İstanbul'un kuruluş hikâyesine değinerek, aslında buranın bir Megara (Orta Yunanistan'da bir Dor kenti) koloni olarak teşekkül edildiğini ancak zaman içerisinde yeni yapılan kazı çalışmalarıyla bu şehrin tarihinin çok daha eskilere dayandığından bahsetmiştir. Bu keşiflerin sonucunda İstanbul'un antik tarihinin tarih öncesine değin gitmekte olduğunu ve yazılı kaynaklarda da adının Byzantion şeklinde geçtiğinden bahsedilmiştir. Bu koloni şehri adını efsaneye göre Byzas adlı kumadan veya kraldan aldığına ve bu ismin yaklaşık bin yıllık bir süre boyunca da kullanıldığından bahsedilmiştir. Byzantion şehri daha sonra Roma İmparatorluğuna dâhil edilmiştir ve şehir dört kat daha büyütülmüş ardından da Hristiyanlığın başkenti olarak ilan edilmiştir. Böylece bu şehre kurucusunun adı atfedilerek Konstantinopolis adı verilmiştir. Bu isim şehrin hemen doğu kısımdan kurulan İslam devletlerince de Kostantiniyye şeklinde telaffuz edilmiştir. İslam dünyasından da Konstantonopolis'e Hz. Peygamber'in gösterdiği yolda öncelikle Emeviler'in ardından da Abbasiler'in yoğun bir şekilde askeri seferlerde bulduklarından bahsedilmiştir. Hatta Ebu Eyyüp El Ensari'nin İstanbul kuşatmasına katılması ve bu kuşatma sırasında vefat etmesi, 1453'teki fethine kadar uzanan yolda İslam dünyası için büyük bir motivasyon kaynağı olduğundan ve bundan dolayı şehre olan ilginin artmasıyla da Müslüman hükümdarlar için şehir "şehir-i mevûdu" yani vaat edilmiş şehir haline geldiğinden bahsedilmektedir. Eserde şehrin ne kadar kutsal kabul edilmesinden bahsedilse de aynı zamanda toprağının lanetli ve kötülüklerin kol gezdiği bir yer olarak da nitelendirildiğinden bahsedilmektedir. Hatta bu lanetli şehir rivayetleriyle ilgili birçok yerli ve yabancı tarihçilerin/yazarların kaleme aldığı eserlerinde de çok fazla işlenmesinden dolayı bu düşüncenin bilinçaltına yerleşmesine neden olmuş olabileceğinden bahsedilmiştir. Böylece İstanbul şehrinin Allah'ın lanetine uğraşmış olduğundan, sıklıkla felaketlere duçar (uğramış, tutulmuş, yakalanmış)³ olan bir şehir olması görüşü benimsenmiştir. Lakin II. Mehmed,

² Türk Dil Kurumu Sözlüğü, "Apokaliptik" (Erişim 4 Mart 2021).

³ Kubbealtı Lugatı Sözlüğü, "Duçar" (Erişim 4 Mart 2021).

tüm bu rivayetleri göğüsleyerek İstanbul'a yönelmiş ve bu şehri alıp İslam dünyasına kazandırması sonucunda üzerindeki lanetin kaldırabileceğini ileri sürmüştür. Yazar, tüm bu bilgilere ve kıyamet senaryolarına dönemin fetihnamelerinden, olayı bizzat gören tarihçilerin kaleme aldığı kroniklerden ve olayları bizzat görmese de öğrendiklerini kaleme alan tarihçilerin eserlerinden ulaşıldığına değinmiştir.

Fatih adlı ikinci bölümde II. Mehmed'in karakterinden, şehzadelik yıllarından, Edirne sarayındaki Molla Gürani, Molla Sinan gibi önemli şahsiyetlerden aldığı eğitimlerden, ilk idari görevi olan Saruhan sancağına gönderilmesinden ve daha sonra babası II. Murad'ın gerekli ortamı hazırlamasından sonra tahtını 12 yaşındaki oğlu II. Mehmed'e bırakmasıyla başa geçtiği ilk saltanat (1444-1446) yıllarına değinilmiştir. II. Mehmed'in padişah seçilmesinde vezirlerin düşüncelerini yazar şu şekilde aktarmıştır; “ağzından süt kokusu gelecek kadar küçüktür ancak akıllı olup onun karşısında itaatkâr olmak lazımdır” (s. 98) diye düşünerek, ona tabii olmuşlardır. II. Mehmed'in iki yıl kadar sürecek olan bu tecrübesi, hiç kuşkusuz İstanbul'u fethetmesinde ve Fatih unvanı almasında ve gerekli olgunluğa ulaşmasında oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu iki yıl padişahlık süresinde II. Mehmed'in yanında olan vezirler, babasının da onayından geçmiş olan II. Murad'ın en güvendiği ve tecrübeli bir devlet adamı olan Çandarlı Halil Paşa, Zağanos Paşa ve Saruca Paşa idi. II. Murad'ın tahtını küçük yaşta II. Mehmed'e bırakmasını fırsat bilen Macaristan ve Bizans İmparatorluğu bu durumdan istifade etmeye çalışmışlardır. Bizans İmparatorluğu elinde tuttuğu bir Osmanlı şehzadesini (Şehzade Orhan) serbest bırakarak Anadolu'da bir karışıklık oluşturmak istemiştir. Lakin bu şehzade Anadolu'da, Bizans'ın sandığı kadar büyük bir etki yaratmamıştır. II. Mehmed'in talimatıyla üzerine asker gönderilmiş ancak şehzade tekrar Bizans devletine sığınmıştır. Macaristan ise II. Murad ile yaptığı anlaşmanın hilafatına (aykırı, karşıt, ters) ⁴ Edirne'ye yürümek için askeri hazırlıklar içine girmiştir. Bundan dolayı da Osmanlı Devletinde bu savaşa II. Murad'ın mı yoksa II. Mehmed'in mi çıkacağı konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Yazar, bu bölümde yıllarca kroniklerde yer alan II. Mehmed'in babasına “Eğer bu diyarın şehriyarı isen gel vilayetini himaye eyle ve eğer raiyyet olmaya rağbet ettinse onun hükmüne riayet eyle” (s. 106) şeklinde yer alan bu ifadelerin modern tarihçiler tarafından çarpıtıldığını ve böyle ifadelerin tarihi zeminin bulunmamakta olduğunu belirtmektedir. Nitekim Çandarlı Halil'in ısrarları üzerine Varna Savaşına II. Murad katılmış ve zafer ile sonuçlanmış ancak II. Murad tahta geçmeyi yine de kabul etmemiştir. Bunun üzerine II. Mehmet Varna savaşının arkasında aslında Bizans olduğunu ve kendisine karşı yapıldığının farkında olduğundan daha ilk saltanat yıllarındayken İstanbul'un fethedilmesi gerekliliğini düşünmeye başlamıştır. Ancak bu düşüncelerden Çandarlı Halil Paşa hiç memnun olmamıştı ve II. Murad'ın tahta çıkması konusunda daha ısrarcı tavırlar sergilemiştir. Hatta Çandarlı Halil Paşa, Buçuktepe mevkiinde yeniçerilerin ulufe yüzünden isyan etmesine neden olmuştur. Feridun Emecen, eserinde Halil İnalçık'ında bu konu üzerinde mükemmel incelemelerinin sonucunda gerçekten böyle bir olayın yaşandığını ve bunu Çandarlı Halil'in II. Murad'ı tahta geçmeye zorlamak ve bunu bahane olarak kullanmak istediğinden bahsetmektedir. Bu olay sonucunda II. Mehmed 1446 yılında tahtan indirilerek Manisa'ya sevk edilmiştir. II. Mehmed, tüm bu yaşadığı olayları unutmamış ve Manisa yıllarında ileride

⁴ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, “Hilaf” (Erişim 4 Mart 2021).

yapacağı siyasi ve idari işlerinin zeminin oluşturmak için çalışmalar yaparak tekrar tahta geçeceği günü beklemiştir. Nitekim 1451 yılında babası II. Murad'ın vefat etmesiyle ikinci saltanat yılları (1451-1481) başlamıştır. Eserde, 1451 yılından sonra II. Mehmed'in hedefine giden yolda güçlüklerle karşılaşmamak için gerekli önemleri aldığından bahsedilmektedir.

Fetih adlı üçüncü bölüm, eserin en geniş bölümüdür. Yazar, burada II. Mehmed'in ikinci saltanatına çıktıktan sonra ilk icraatlarından biri olan Rumeli Hisarının yapılışından, Rumeli Hisarının yapılıırken Bizans ile Osmanlı devlet arasındaki sulh içindeki yaşamın bozulmasından ve iki devletinde savaş hazırlıklarından, gemilerin karadan yürütülmesini, yürütülecek güzergâhın belirlenmesinden akabinde muhasaradan ve şehrin düşüşünden bahsetmektedir. II. Mehmed, 1451 yılında tahta çıktığında ilk iş olarak Anadolu Hisarı'nın tam karşısına Rumeli Hisarı'nı yaptırmıştır. Bu dönemde Bizans ile Osmanlı devleti arasında sulh ve barış hâkim idi lakin Rumeli Hisarı'nın yapım aşamasında yaşanan bir takım olaylardan dolayı Bizans ve Osmanlı devletinin arasındaki sulh bozulmuş ve II. Mehmed bu olayları savaş sebebi saymıştır. Bunun üzerinde II. Mehmed, Meşveret Meclisini toplamış ve Konstantinopolis şehrini fethetme fikrini devlet adamlarına da bildirmiştir. Yazar, bu mecliste olan kişilerin hiç kuşkusuz II. Mehmed'in fikirlerine destek verecek isimlerin daha ağırlıkta olduğunu ancak Çandarlı Halil Paşa ve onu destekleyenlerin böyle bir fetih girişimi için erken olduğunu ileri sürdüklerinden bahsetmiştir. Halil Paşa'ya rağmen mecliste oy birliği ile savaş kararı alınmıştır. II. Mehmed, öncelikle Karaman beyliği ve diğer çevre devletlerle saldırmazlık anlaşmaları imzalamıştır. Daha sonra top yapımı, gemilerin inşası, erzaklar ve savaş planları gibi hazırlıklara koyulmuştur. Bizans İmparatorluğu ise Papa'ya yardım çağrısında bulunmuştur. Ardından Venedik ve Cenova gibi devletlerle ittifak kurma tekliflerinde bulunmuş, Katolik ve Ortodoks dinlerinin birleşme teklifi sunmuş, şehir surları güçlendirilmiş, Haliç kapatılmış ve erzak takviyeleri yapılmıştır. Yazar, Bizanslıların kendilerine müttefik bulamamasının yanı sıra dinlerin birleşme konusunda dönemin kaynaklarında Notaras'ın "*Kentin içinde Latin başlığının hâkim olduğunu görmektense Türklerin sarığının hâkim olduğunu görmemiz yeğdir*" (s. 207) ifadelerinin gerçekten yer alıp almadığının tasdik edilecek başka bir kaynağın olmadığını ancak söylenmiş olsa dahi bu sözlerin birleşmeye karşı sert tavırların olduğunun göstergesi olduğundan bahsetmektedir.

Muhasara, Türkler için mübarek bir gün olan cuma günü kuşatma nizamının hazırlanması üzerine 6 Nisan Cuma günü kuşatma başlamıştır. Hazırlıklarını tamamlayan II. Mehmed, savaşı resmen başlatmadan önce İslami kaidelere uygun olarak öncelikle şehrin teslim olması için teklif göndermiştir. Ancak Bizans İmparatoru bu teklifi kabul etmemiştir. Dolayısıyla iki taraf arasındaki ilk çarpışmalar 6 Nisan Cuma günü vuku bulmuştur. Yazar, 20 Nisan tarihinde Cenova'dan Bizans imparatorluğuna gelen yardım gemileriyle ilk çarpışma meydana gelmiştir. Ancak Osmanlı devleti bu çarpışmada başarısız olmuştur ve bunun üzerine II. Mehmed'in çok sinirlenip atını denize doğru sürdüğüne değinilmiştir. Bunun üzerine de II. Mehmed'in büyük projesi olan gemileri karadan yürüterek Haliç'e indirilmesini uygulama zamanı geldiğinden bahsedilmiştir. Yazar burada yaygın olan, gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmesi konusundaki 50-60 geminin bir gecede çekilerek Tophane'den Kasımpaşa'ya indirilmiş olduğu noktasında şunları söylemektedir, meselenin mesafenin kısalığının değil, bu gemilerin

günümüz teknolojisinde dahi bir gecede çekilebilmesinin mümkün olmadığına, bu hazırlıkların çok önceden yapılmaya başlandığını, gemilerin çekilerek hazır hale getirildiğini ve birden denize indirilmesi üzerine dönemin yazarların bunu bir gecede olduğuna kanaat getirmesi üzerine böyle bir algının oluştuğundan bahsetmektedir. Yazar'ın bu konuda üzerinde durduğu bir diğer unsurda Bizans İmparatorluğunun gemilerin karadan çekilerek Haliç'e indirilmesinden tamamen habersiz olmadıklarıdır. Çünkü İmparatorluğun içerisinde yüksek kulelerin olduğunun ve bu kulelerle Osmanlı devletinin sürekli olarak takip edildiğinden ancak bu gemilerin kuşatma hazırlıklarına başlandığı 1451 yılında Rumeli hisarının inşası sırasında gözlerden uzak gizli koylarda yapıldığından bahsetmektedir. 29 Mayıs Salı günü sabah ezanından sonra Osmanlı devleti Konstantinopolis şehrine tüm cephelerden hücum etmesiyle ve sabahın ilk ışıkların da Osmanlı askerlerinin şehre girmesi sonucu Osmanlı padişahı II. Mehmed tarafından Konstantinopolis fethedilmiştir. II. Mehmet artık *Fatih* unvanına sahip oldu. Eserde hücum sırasında II. Mehmed'in bizzat surlara kadar gelip savaşı yönettiğinden ve askeri teşci ettiğinden ve askeri müdafaanın zayıfladığı noktalarda etkili sözleriyle askerlerini yönlendirdiğinden bahsetmektedir. Yazar, II. Mehmed'in şehri ele geçirmesiyle İslam geleneklerine göre askerlerine üç gün şehri yağma hakkı tanıdığından lakin şehre girmesiyle şehrin harap olduğunu gördükten sonra yağmaya izin verdiği için pişman olduğuna, duyulduğuna hatta gözlerinden yaşlar aktığına değinmiştir. Bundan dolayı askerleri disiplin altına alınması ve şehri yapılanması için çalışma talimatları vermiştir. II. Mehmed, şehrin ana kilisesinden İslam geleneklerine uygun şekilde ezan okutup şükür namazı kılmış ve Aksaray ile Ayasofya arasındaki tüm kiliseler camiye çevrilmiştir. Ayrıca İslam devletleri artık İstanbul'a Konstantinopolis yerine 'İslam bol' demeye başlamıştır.

Sonuç yerine: Dünya'da fethin yankıları bölümünde ise İstanbul fethedildikten sonra Doğu'da ve Batı'da bulunan devletlerin üzerindeki etkilerinden ve tavırlarından bahsedilmiştir. Batı'da, Türk tehlikesi üzerine bol bol konuşulmaktan, dini telkinlerle Hristiyanlık için endişe duyulmaktan, parlak sözlerle manevi ruhu ikame etmekten başka herhangi bir ciddi işe kalkışılmamıştır. Aksine yavaş yavaş Türklerin Batı'ya ait olduğu yolundaki efsanevi bilgiler üretilmeye; Truvalıların soyundan geldikleri için Roma ve Yunanların Truva'ya karşı yaptıkları vahşetin intikamını almak üzere harekete geçtiklerine inanılmaya başlanmıştı. Doğu'da ise İslam devletleri bulunmaktaydı ve bu devletlerarasındaki Memluk idaresi hariç genel bir sevinçle karşılanmıştır. Böylece Osmanlının gücü sadece Batı'da değil tüm İslam devletlerinde de iyice tanınmıştır.

Eser hakkında bir değerlendirme yapacak olursak şunlar söylenebilir; Öncelikle eserin dilinin sade ve anlaşılır olması, akıcı bir dil kullanılması ayrıca akademik bir dilin kullanılmaması eserin her kesimden insanın rahatlıkla okunmayabilmesini ve alanı olan yahut da alan dışından olan kimselerinde faydalanmasını sağlamaktadır. Yazar, eserinde konusu için ağırlıklı olarak birinci el kaynaklardan yararlanılarak ve bu kaynakların karşılaştırılmasını yaparak hem dönemin yanlışlarına hem de dönemde yaşanan ortamı/düşünce yapılarını göstermede başarılı olmuştur. Olayların aktarılmasında kronolojik bir sıra izlenmiştir. Eser, konu bütünlüğü, başlık seçimleri ve konun açıklanmasında oldukça başarılıdır. Eser, İstanbul fethi ile ilgili birçok soru işaretine ve bilinen birtakım rivayetlerin de gerçek olup

olmadığını bizlere göstermektedir. Bundan dolayı da *Fetih ve Kıyamet 1453* adlı eserin okunulması ve okutulmasının gerekliliğini düşünmekteyim.